

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

DOI: 10.32782/2225-479X-2022-35-36-9

УДК: 81'255.4 : 82.09(410)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1232-1920>

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9448-813X>

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8493-5338>

*Канчура Євгенія, Маслова Дар'я, Осипенко Зоряна
(Житомир)*

Специфіка і механізм відтворення шекспірівської інтертекстуальності в українських перекладах Террі Пратчетта («Вищі сестри», «Пані та панове»)

У статті представлені результати аналізу прикладів шекспірівського інтертексту в українських перекладах романів Террі Пратчетта «Вищі сестри» і «Пані та панове». Розглянуто стратегії перекладачів, зокрема, опертя на канонічні приклади української шекспіріани, обґрунтовано вибір перекладачами джерела окремих інтертекстем, прокоментовано стратегію приміток перекладача й роль перекладу промовистих імен. Визначено баланс стратегій доместикації та форенізації, підкреслено тяглість перекладацького підходу та значущість проєкту для української перекладацької школи.

***Ключові слова:** Террі Пратчетт, біле знання, переклад, шекспірівській інтертекст, доместикація, форенізація.*

Перекладачі Террі Пратчетта всіма мовами світу стикаються з неабияким викликом через багатство мовної гри та інтертекстуальних прийомів автора, адекватна передача яких є запорукою збереження неповторного авторського стилю видатного представника фентезі доби

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

постмодернізму¹. Потужний проєкт Видавництва Старого Лева, започаткований у 2017 році (наразі видано вже 20 романів, робота над проєктом триває) не лише гідно справляється із такими викликами, він постає вагомим внеском у розбудову незалежного українського простору літератури фентезі, адже заклики «видайте українською» довгий час натикалися на твердження «перекласти Пратчетта українською нереально»². Слід визнати: команді проєкту здебільшого вдається передати як гру слів³, так і численні референції до популярної культури та англomовного культурного субстрату⁴. Водночас чи не найважливішим аспектом перекладачі інтертекстуальності Пратчетта є опертя на класичні зразки, такі як відсилки до Мільтона, Кольриджа, а також, і насамперед, основи основ *білого знання* носіїв англійської мови – спадщину Вільяма Шекспіра.

Роль шекспірівського інтертексту в романах про Дискосвіт зазначалася багатьма дослідниками, зокрема Крістін Нун⁵ прагне з'ясувати, чому саме «Макбет» та «Сон літньої ночі» постають магістральними претекстами для двох романів Пратчетта, Йенна Міллер⁶ аргументує вибір саме цих джерел інтертексту як найбільш промовистих ілюстрацій тези Пратчетта про пошук істини в глибині душі людини та

¹ Див. нап.: Rzyman A. The Intertextuality of Terry Pratchett's Discworld as a Major Challenge for the Translator. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2017.; Ali Abdullah Mahmood, Abdellatif K. Translation of Parodies in Terry Pratchett's Witches Abroad and Wyrd Sisters into German. *J. J. Appl. Sci.* 2010. Vol. 12, No. 1. тощо.

² Таємниці «Дискосвіту», або Як твориться серія видань Террі Пратчетта українською. 19.09.2017. *Блоги Видавництва Старого Лева*, URL: <https://starylev.com.ua/news/tayemnyci-dyskosvitu-abo-yak-tvorytsya-seriya-vydan-terri-pratchetta-ukrayinskoyu>.

³ Канчур С., Біляк І. Дискурс постмодернізму в урбаністичних романах Террі Пратчетта. *Теоретичні та прикладні засади вивчення дискурсу*: кол. мон. Житомир : Житомирська політехніка, 2020. С. 61–84.

⁴ Див. нап. Tringham D. Allusions and Cultural References: Translator Solutions in the Finnish Translation of Terry Pratchett's 'Reaper Man'. MikaEL, Kääntämisen ja tulkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. 2014. Vol. 8, P. 170–183.

⁵ Noone K. Shakespeare in Discworld: Witches, Fantasy, and Desire. *Journal of the Fantastic in the Arts*. 2010. Vol. 21, no. 1 (78). P. 26–40.

⁶ Miller J. Terry Pratchett's Literary Tryst with Shakespeare's Macbeth: A Postmodernist Reading with a Humanist Guide. *Outstanding Honors Theses*. 2011. 19. URL: https://digitalcommons.usf.edu/honors_et/19.

право особистого вибору тощо. Для перекладознавчого дослідження найважливішою видається твердження Фарен Міллер про функцію шекспірівського інтертексту в романах Пратчетта як показник вкоріненості фентезійного світу в «рідний англійський ґрунт»⁷, тобто перед перекладачем постає задача передати англійськість романів так, щоб вона була упізнаваною та при цьому зберігала семантику, важливу для загального концепту твору. Зануреність коріння фентезійного світу в англійський культурний субстрат та одивнення шекспірівського претексту засобами мовної гри й постмодерністської іронії створюють голографічний ефект реальності, упізнаваності й одночасної виокремленості Дискосвіту, відмежовуючи його від реальності та постійно нагадуючи про те, що обидва світи існують у мультиверсумі Простору Бібліотеки (L-space)⁸. Таким чином перед перекладачами романів «Віщі сестри» (*Wyrd Sisters*, 1988) й «Пані та панове» (*Lords and Ladies*, 1992) постає задача: передати цитати й алюзії на твори Шекспіра так, щоб вони сприймалися українським читачем максимально наближено до сприйняття читачем англомовним, і при цьому дотриматися принципу художньої єдності й послідовності тексту роману, що можливо далеко не завжди, адже невеличкі фрагменти-інтертекстеми⁹ можуть не збігатися як структурно, так і семантично в оригіналі та в українському класичному перекладі. Зрозуміло, що провідною стратегією перекладача в такому випадку має бути опертя на канонічні українські переклади Шекспіра, до котрих, на нашу думку, належать насамперед твори, що

⁷ Miller F. Terry Pratchett: The Soul of Wit. *Contemporary Literary Criticism*. Vol. 197. Farmington Hills, Mich. : Thomson Gale, 2004. P. 211.

⁸ Про це докладніше у розділі «Шекспірівський інтертекст як елемент поезики романів про Дискосвіт»: Канчура Є. Моделювання текстуалізованого світу в романах-фентезі Террі Претчетта : дисертація ... канд. філол. наук: 10.01.04. Миколаїв, 2012. С. 78–87.

⁹ Термін «інтертекстема» як одиниця, маркер міжтекстової взаємодії, належить інструментарію лінгвістів, проте, ми вважаємо доцільним застосувати його в нашій роботі, адже аналіз перекладу спирається і на лінгвістичний аспект тексту. Термін запроваджено Г. Сютюю в роботі: Сютю Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття. Київ : КММ, 2017. 384 с., та розвинено в дисертації О. Бойко: Бойко О. О. Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі : дис ... док. філос. за спец. 035 Філологія. Одеса, 2021. С. 36–37.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

пройшли випробування часом та включені до шеститомника видавництва «Дніпро» (1984/6 pp.)¹⁰, та при цьому перекладач змушений вдаватися до *лексичних* і подекуди *граматичних трансформацій*, адже інтертекстами в романах не функціонують відокремлено (як в епіграфах тощо), а вписані в мову персонажів, авторські ремарки та ін.. Апеляція до української шекспіріани може бути кваліфікована як стратегія *доместикації*, оскільки твори класика англійської літератури давно вже вкорінені в український літературний канон, і цитати з них упізнаються обізнаним читацьким загалом.

Наша розвідка презентує результати досліджень, представлених студентками бакалавріату «Житомирської Політехніки» на Всеукраїнський шекспірівський конкурс студентських дослідницьких і креативних проєктів імені Віталія Кейса в 2020 та 2021 роках (З. Осипенко та Д. Маслової)¹¹, та спирається на багаторічні спостереження за функціонуванням шекспірівського інтертексту в романах Террі Пратчетта (Є. Канчура)¹². В ході нашого міждисциплінарного дослідження ми вдавалися як до літературознавчих методів (зокрема зіставлення систем персонажів та елементів сюжету романів Пратчетта з претекстом), так і до методів перекладознавства (спостереження та визначення граматичних і лексичних трансформацій, виявлення джерел інтертекстом), залучаючи підходи дослідників інших перекладів Пратчетта (зокрема, польські переклади інтертексту Пратчетта докладно

¹⁰ Видання, яке, за влучним твердженням М. Стріхи «дозволило українцям ще наприкінці радянського періоду долучитися до елітного клубу народів, які мають повного Шекспіра»: Стріха М. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням. Київ : Дух і літера, 2020. С. 344.

¹¹ Тези робіт були представлені на конференціях молодих вчених: Osypenko Z., Kanchura Ye. Translating Allusions to Macbeth into Ukrainian: a case Study of Wyrd Sisters by Terry Pratchett. *Current Trends in Young Scientists' Research: VII All Ukrainian Scientific and Practical Conference* (April 16, 2020). Zhytomyr : Zhytomyr Polytechnic State University, 2020. P. 159–163; Маслової Д. А., Канчура Є. О. Шекспірівський інтертекст в романі «Пані та панове» Террі Пратчетта: виклики українського перекладу. *Тези Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки*: м. Житомир, 16–20, 26 травня 2022 року. Житомир : «Житомирська політехніка», 2022. С. 520–521.

¹² Канчура Є. Цит. вид.

проаналізовані А. Ржиманом¹³). До розуміння інтертексту ми підходимо через класифікацію Н. П'єге-Гро¹⁴.

Переклад доробку Террі Пратчетта українською ще триває, зокрема, до роботи, наскільки нам відомо, ще не потрапив третій роман про Дискосвіт «Невидні Академіки» (Unseen Academics, 2009), що також заснований на шекспірівському інтертексті. Тому, аналіз перекладацьких стратегій та спостереження за вдалими знахідками, чи, як не прикро, прорахунками перекладачів зумовлює безпосереднє **практичне застосування результатів** даного дослідження. Суттєвим фактором **актуальності** даної роботи є те, що системного аналізу механізмів відтворення шекспірівського інтертексту в українських перекладах Террі Пратчетта досі не було здійснено.

Отже, **метою** даної розвідки є аналіз прикладів шекспірівської інтертекстуальності в українських перекладах Террі Пратчетта з точки зору специфіки перекладацького підходу та механізмів відтворення інтертекстом. Відповідно, такі приклади є предметом дослідження. Об'єктом розвідки є перекладені українською мовою два романи Ланкрського циклу серії про Дискосвіт: «Віщі сестри»¹⁵, твір, який спирається насамперед на претекст «Макбета» та, додатково, на елементи «Гамлета», і роман «Пані та Панове»¹⁶, основою для якого стала комедія «Сон літньої ночі». Обидва романи містять низку алюзій та референцій до інших творів Шекспіра, зокрема хронік і комедій, але ці три п'єси є провідною інтертекстуальною базою.

Для досягнення поставленої мети ми визначаємо наступні **задачі**:

1. схарактеризувати використання Террі Пратчеттом шекспірівського інтертексту з опертям на класифікацію Наталі П'єге-Гро;

¹³ Rzyman A. Op. cit.

¹⁴ Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. Nathan Université, 2002.

¹⁵ Пратчетт Т. Віщі сестри / пер. О. Михельсона. Львів : ВСЛ, 2018.

¹⁶ Пратчетт Т. Пані та панове / пер. О. Белової. Львів : ВСЛ, 2020.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

2. проаналізувати перекладацькі стратегії інтертекстуальних елементів в обох романах, відповідно до особливостей інтертекстем, спробувати виявити загальні тенденції, властиві цілісному перекладацькому проєкту;
3. розглянути підхід перекладача до передачі промовистих імен в романі «Пані та панове» з точки зору вірності авторської інтенції;
4. визначити баланс між стратегіями доместикації та форенізації, з'ясувати єдиний підхід, властивий перекладацьким проєктом, заснований на тягlosti вибору перекладацьких стратегій.

Стратегія використання шекспірівських претекстів в романах «Віщі сестри» й «Пані та панове»

Два романи Ланкрського підциклу, засновані на шекспірівському інтертексті, підтримують зв'язок з претекстом у різний спосіб. Так, роман «Віщі сестри», композиція та система образів якого побудована на алюзії до «Макбета», містить значну кількість прямих цитат з трагедії. Тобто, читач не лише упізнає сюжет «шотландської п'єси» та малює собі горизонт очікування, але й підхоплює розповсюджені цитати. На відміну від «Макбета», «Гамлет» в романі відлунює саме паралелізмом образів та композиційним елементом (вставна п'єса). Той самий алюзивний прийом (система образів, композиція, вставна п'єса) Пратчетт застосовує в романі «Пані та панове», при цьому прямі цитати в романі зосереджені саме навколо вставної п'єси: поза лінією комічних ремісників цитат майже немає. Слід зазначити, що до подібного інтертекстуального прийому письменник звернеться через 18 років у романі «Невидимі академіки», який апелює до сюжету та системи образів «Ромео і Джульєтти». Проілюструємо сюжетні та образні зв'язки таблицею 1.

Таблиця 1

Роман	П'єса-претекст	Образи, що перегукуються	Сюжетні лінії
«Віщі сестри»	«Макбет»	Відьми, вбитий король, подружжя	Герцог і герцогиня Шелмет вбивають законного короля, страждають від нечистого

		узурпаторів	сумління. Відьми впливають на зміну влади в королівстві.
	«Гамлет»	Король-привід, блазень/спадкоємець престолу Веренс, травниця Маграт	Блазень (потім – спадкоємець короля) переживає сумніви у правомірності своїх дій, забезпечує виставу за пропагандистською п'єсою, закохується у дівчину, що збирає трави й наспівує.
Додаткові алюзії: «Як вам це сподобається», «Ричард III», «Буря» тощо.			
«Пані та панове»	«Сон літньої ночі»	Три пари «закоханих», гурт самодіяльних акторів, ельфи.	Весілля королівської пари, втручання ельфів у діла людей, вставна п'єса, яка має на меті розважити гостей на весіллі. Дві додаткових пари, які блукають лісом. Пародійна згадка про п'єсу-претекст.
Додаткові алюзії: «Дванадцята ніч», «Приборкання норволівої», «Зимова казка» тощо.			

Зазначимо, що для аналізу стратегії перекладача важливий підхід до найпоширеніших цитат, які найбільше відгукуються в українського реципієнта, тому ми вдаємося до розгляду перекладу цитат з магістральних претекстів, з додаванням фраз, що набули статусу «крилатих».

Приклади інтертекстем в романах «Віщі сестри» та «Пані та панове» (за типологією Наталі П'єре-Гро)

Відносини співприсутності.

Цитати в тексті романів не виділені графічно, проте кваліфікувати їх яка приховані цитати недоцільно, адже більшість з них добре відома читацькому загалу. Декілька прикладів наведено у таблиці 2 (за романом «Віщі сестри»): Пратчетт цитує «Макбета», свідомо звертаючись до найвідоміших фраз, апелюючи до білого знання тих, хто навіть не читав, але все одно знає, що «є три відьми й такий чан, що булькає та пахкає»¹⁷. Окремі цитати піддаються *граматичній трансформації* (заміна підмета, прийменника,

¹⁷ «Do You Consider Yourself a Postmodern Author?»: Interviews with Contemporary English Writers. Münster : Lit, 1999. P. 173–200.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

займенника, зміна форми дієслова). Тобто, персонажі роману, вживаючи фрази з «Макбета», говорять ними, – по суті, спілкуються, – виконуючи роль персонажів «шотландської п'єси».

Таблиця 2

Wyrd Sisters ¹⁸	The Tragedy of Macbeth ¹⁹
<i>'When shall we three meet again?'</i> There was a pause. <i>'Well, I can do next Tuesday.'</i> ²⁰	<i>When shall we three meet again</i> In thunder, lightning, or in rain? act 1, scene 1
<i>"Can you tell by the pricking of your thumbs?"</i> said Magrat earnestly. ²¹	<i>By the pricking of my thumbs,</i> Something wicked this way comes act 4, scene 1
<i>"There had been something about him</i> being half a man, and... <i>infirm on</i> <i>purpose?"</i> ²²	<i>Infirm of purpose!</i> Give me the daggers" is what Lady Macbeth calls her husband in act 2, scene 2
<i>"...who would have thought he had so</i> <i>much blood in him?"</i> ²³	<i>"Yet who would have thought the old</i> man to have <i>had so much blood in</i> <i>him".</i> Lady Macbeth, act 5, scene 1

В романі «Пані та панове» дослівного відтворення цитат зі «Сну літньої ночі» немає за винятком ельфійського імені Fairy Peaseblossom, яке варто розглядати як референцію.

Алюзії. Магістральна алюзія роману «Віщі сестри» підкреслюється деталями, зокрема епізодом зачину, – грозова ніч і три відьми навколо котла, в розмові яких лунає пряма цитата, – який дублює зачин п'єси: «*As the cauldron bubbled an eldritch voice shrieked: 'When shall we three meet again?'*». Сцена задає напрям всім наступним алюзіям та ремінісценціям. У випадку роману «Пані та панове» магістральна алюзія підкреслюється постійним посиленням до весілля у день середини літа, сваркою короля й королеви

¹⁸ Pratchett T. Wyrd Sisters. London : Corgy Books, 1989.

¹⁹ Shakespeare W. The Tragedy of Macbeth. *Shakespeare Home Page*.

URL: <http://shakespeare.mit.edu/macbeth/full.html>.

²⁰ Pratchett T. Wyrd Sisters. P. 6.

²¹ Ibid. P. 22.

²² Ibid. P. 165.

²³ Ibid. P. 180.

ельфів, посиленням на імена ельфів, проте до шекспірівських образів чарівного народу додаються фольклорні уявлення та навіть референція до феї з «Пітера Пена» – Tinkerbell.

Референції у «Віщих сестрах»: заяви блазня про силу слова, які підкреслюють його подібність до образу Гамлета: «There is only recollection, and stories. And plays, of course»²⁴. Подібно до свого прототипу він грає словами та змушений сприяти написанню п'єси, яка, за задумом узурпаторів належним чином вплине на аудиторію: «A play that will go around the world, a play that will be remembered long after rumour has died?»²⁵. В романі «Пані та панове»²⁶ промовистою є референція на «зустріч при місячному сяйві», яка подана в переказі, як фразу Короля ельфів чує Маграт: «The King held out a hand, and said nothing. Only Magrat heard it. Something about *meeting by moonlight*, she said later» / «Oberon: I'll *met by moonlight*, proud Titania»²⁷ (act 2, scene 1).

Відносини деривації

Найяскравішим прикладом *пародії* в поєднанні з *бурлескною трагестією* в «Віщих сестрах» постає сцена викликання демона, коли відьми чаклюють над казаном (який тепер і в перекладі теж булькає та пахкає), наведемо невеличкий фрагмент порівняння двох сцен у таблиці 3. Як демонструє зіставлення, первинний текст розширюється коментарями персонажок, а зловісний склад чаклунського зілля замінено підручними та більш екологічними матеріалами. Вся сцена варта окремого розгляду в подальших роботах.

Таблиця 3

Wyrd Sisters ²⁸	The Tragedy of Macbeth
'I can read, my girl, thank you very much. Now, what's this. " <i>Round about the</i>	First Witch <i>Round about the cauldron go;</i>

²⁴ Ibid. P. 168.

²⁵ Ibid. P. 170.

²⁶ Pratchett T. Lords and Ladies. New York : Harper Torch, 2002.

²⁷ Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream. *Shakespeare Home Page*. URL: <http://shakespeare.mit.edu/midsummer/index.html>.

²⁸ Pratchett T. Wyrd Sisters. P. 134.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

<p><i>cauldron go, In the poisoned entrails throw</i> ..." What are these supposed to be?" 'Our Jason slaughtered a pig yesterday, Esme.' 'These look like perfectly good chitterlin's to me, Gytha. There's a couple of decent meals in them, if I'm any judge.' 'Please, Granny.' 'There's plenty of starvin' people in Klatch who wouldn 't turn up their nose at 'em, that's all I'm saying . . . All right, all right. "Whole grain wheat and lentils too, In the cauldron seethe and stew"? <u>What happened</u> <u>to the toad?</u>' <...></p>	<p><i>In the poison'd entrails throw.</i> <u>Toad, that under cold stone</u> <u>Days and nights has thirty-one</u> <u>Swelter'd venom sleeping got,</u> Boil thou first i' the charmed pot. ALL Double, double toil and trouble; Fire burn, and cauldron bubble. <...> (Act 4, Scene 1)</p>
---	--

В романі «Пані та панове» вся лінія гурту танцюристів-аматорів, які задля розваги публіки на весіллі перекваліфікуються на акторів, є пародією на гурт ремісників-акторів «Сна літньої ночі». При цьому Пратчетт, пародіюючи назву трагедії про Пірама й Тізбу, відсилає читача до комедії «Сон літньої ночі», зберігаючи стиль подання опису п'єси й рівень її розуміння акторами та створюючи своєрідну фрактальну структуру пародійного елемента.

До стилізації Террі Пратчетт вдається, зображуючи творчий процес гнома Г'юла (в першому романі це один із ключових персонажів, в другому про нього лише побіжно згадується) та відтворюючи англійську мову часів Шекспіра, наприклад: "1ST MURDERER: I'faith, it is not so. Oh, no it isn't! 2ND MURDERER: Thou speakest truth, sire. Oh, yes it is!"²⁹ тощо. Аналогічне відтворення присутнє в і другому романі.

Передача інтертекстом: стратегія перекладачів

В романах «Віщі сестри» й «Пані та панове» ми спостерігаємо весь спектр інтертекстуальних прийомів, зазначених у типології Н. П'єге-Гро. Таке різноманіття інтертекстуальних прийомів ставить перед перекладачем досить складну задачу. Як зазначає в ґрунтовному

²⁹ Pratchett T. Wyrd Sisters. P. 232.

дослідженні проблем перекладу інтертекстуальних прийомів Террі Пратчетта на польську мову Александр Ржиман, «Для перекладача інтертекстуальність може бути неабияким викликом, адже привносить у процес перекладу додатковий семіотично насичений елемент. Специфіка полягає в тому, що такий елемент може не бути позначеним лапками, або <...> згадується після значущої модифікації, алітерації чи парафразу»³⁰. Як видно з наведених вище прикладів, всі елементи, які ускладнюють розпізнавання інтертекстом перекладачем, наявні у Пратчетта, що зумовлює не лише послідовне опертя на класичні зразки українських перекладів претексту, але й тонкий баланс між доместикацією та фореїзацією, адже перенасиченість елементами англійського культурного субстрату, яка легко сприймається читачем тексту оригіналу, в українському перекладі може зашкодити *комфорту читача*.

Переклади О. Михельсона в серії про Дискосвіт Видавництва Старого Лева є найбільш популярними серед української аудиторії. Попри те, що вони зібрали неабияку критику, більшість прихильників творчості Пратчетта схвально ставиться до них та вітає спроби урізноманітнити переклад ігровими прийомами з арсеналу рідної мови. Спробуємо визначити стратегію перекладача й порівняти її зі стратегією О. Белової, яка переклала «Пані та панове» (О. Михельсон виступив у ролі редактора).

Як доводить А. Ржиман³¹, перекладачу досить складно передати весь діапазон вербальної гри Пратчетта, а надто географічні або соціальні аспекти «англійськості», донести їх до пересічного читача, якщо останній не володіє лінгвістичними й культурними елементами, характерними вихідній культурі. Саме тому перший прийом, до якого вдається український перекладач, це розгалужені перекладацькі коментарі, які, часом ускладнюють плинність процесу читання, проте надають нам додаткову інформацію про «родзинки» оригіналу. У «Віщих сестрах», Михельсон

³⁰ Rzyman A. Op. cit. P. 2.

³¹ Ibid. P. 11.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

вже у вступному епізоді надає посилання: «Перший рядок п'єси Шекспіра «Макбет» (у перекладі Бориса Тена). Як зачин, так і значні фрагменти подальшого тексту Пратчетт наповнив прямими та переробленими цитатами з Шекспіра, і особливо з «Макбета». – Прим. пер.»³². Таким чином, коли Пратчетт вводить нас в атмосферу «Макбета» вже у перших абзацах роману, Михельсон робить те саме, додаючи українського «Макбета», відомого нашим читачам. Перекладач вибудовує паралель літературного й культурного фону, закладаючи шекспірівське підґрунтя в його українській версії. Аналогічної стратегії дотримується О. Белова, чому сприяє, на нашу думку той факт, що до її перекладу О. Михельсон долучився як редактор.

Розгляньмо приклади перекладу інтертекстуальних прийомів, відповідно до типології Н. П'єге-Гро.

Цитата (тут, прихована цитата)

Таблиця 4

«Віщі сестри» Террі Пратчетт Пер. О. Михельсона	Вільям Шекспір, «Макбет» Пер. Бориса Тена
– Коли ще стрінемося ми під зливу, блискавки й громи? Певний час панувала тиша. – Ну, мабуть, наступного вівторка. ³³	<i>Коли ще стрінемося ми Під зливу, блискавки й громи?</i> ³⁴
<i>Але хто б міг подумати, що в старого стільки крові?</i> ³⁵	<i>Але хто б міг подумати, що в старого стільки крові!</i> ³⁶
<i>«Булькай, пихкай, чаккай, чан, хай іде туман-дурман...» Маграт, чому казан НЕ БУЛЬКАЄ?</i> ³⁷	<i>Всі: Булькай, пахкай, чаккай, чан! Зварюйся, трута і дурман!</i> ³⁸

О. Михельсон послідовно вводить цитати української Шекспіріани, додаючи до «Макбета» інші першоджерела: «Він збив тверду, ніби камінь, подушку й неспокійно

³² Пратчетт Т. Віщі сестри, С. 7.

³³ Там само. С. 7.

³⁴ Шекспір В. Макбет / пер. Бориса Тена. Шекспір В. Твори в 6 томах. Київ : Дніпро. 1986. Т. 5. С. 346.

³⁵ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 343.

³⁶ Шекспір В. Макбет. С. 404.

³⁷ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 274.

³⁸ Шекспір В. Макбет. С. 388.

приготувався заснути – заснути, і, можливо, бачить сни»³⁹. Пряма цитата з «Гамлета» у перекладі Ольги Тільної: «Це – потреба / Здійснити бажане – померти, ні, заснути. / Заснути і, можливо, бачить сни»⁴⁰. Промовисто, що цитату з монологу Гамлета перекладач обирає не з хрестоматійного перекладу Л. Гребінки, а з розповсюдженого в Інтернеті варіанту О. Тільної. Адже «снити» Гребінки навряд пролунало б доречно з вуст персонажу роману, який говорить пересічною мовою, без архаїзмів. Проте загальновідома цитата «Весь світ – театр ...» з «Як вам це сподобається» подана у канонічному перекладі О. Мокровольського: «Так, Диск – театр, – писав він, – де всі чоловіки й жінки – актори»⁴¹. Отже, найвдалішою стратегією перекладач обрав використання цитат з канонічних українських перекладів Шекспіра. Проте, там, де такий підхід не відповідає точному відтворенню тексту, перекладач звертається до менш відомих версій.

Переклад запозиченого зі «Сну літньої ночі» імені ельфа Peablossom О. Белова здійснює без опертя на український варіант претексту: не «Горошок», як у Ю. Лісняка, а «Горохова квіточка», що є скоріш калькою з англійської версії, адже у варіанті Лісняка втрачається зв'язок з квіткою, котрий у Пратчетта є складовою комічного ефекту.

Алюзії. Особливо складні випадки, коли алюзія поєднується зі словесною грою, О. Михельсон передає аналогічним поєднанням, добираючи при цьому засоби створення комічного ефекту, властиві мові перекладу. Як приклад, наведемо роботу з алюзією на «knocking within» в «Макбеті», яку Пратчетт замінює на «knocking without».

У Пратчетта: «He growled and stood up. 'There is a knocking *without*,' he said. / 'Without what?' said the Fool. / 'Without the door, idiot.' The Fool gave him a worried look. 'A

³⁹ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 274.

⁴⁰ Шекспір В. Монолог Гамлета «Бути чи не бути» / переклад О. Тільної.
URL: <https://dovidka.biz.ua/gamlet-buti-chi-ne-buti/>.

⁴¹ Шекспір В. Як вам це сподобається / пер. О. Мокровольського. *Шекспір В. Твори в 6 томах.* Київ : Дніпро. 1986. Т. 4. С. 121.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

knocking without a door?" he said suspiciously. "This isn't some kind of Zen, is it?"⁴². У Бориса Тена: «Стукіт за сценою»⁴³. У Михельсона: «– От вам і стукіт *без сцени*, – сказав він. – Без чого? – здивувався Блазень. – Без сцени, дурню. Блазень стурбовано поглянув на нього. – Без сцени? – з підозрою спитав він. – Це щось *із дзону*, так?»⁴⁴.

Додана перекладачем алітерація (без сцени – із дзону) дозволяє здійснити плавний перехід до наступної мовної гри, коли Блазень пояснює товаришам, що таке дзен. Доместикація в даному випадку обґрунтована, додає ігрового моменту, зумовлює зв'язок з наступним фрагментом тексту, не тільки смисловий, але й фонетичний.

Референція. Вже процитований зачин першого роману містить посилання на славнозвісний казан, що булькає. Якщо слідувати логіці перекладу, варто було б вже тут вставити фрагмент «Булькай, пахкай, чаккай, чан!» у трансформованому вигляді, так, як це робить Террі Пратчетт. Проте перекладач пропускає цю деталь, не підтримуючи референцію текстуально в повному обсязі: фразу «As the cauldron bubbled an eldritch voice shrieked: *'When shall we three meet again?'*»⁴⁵ перекладено «Коли казанок *закипів*, дивний голос прокаркав: – *Коли ще стрінемося ми під зливу, блискавки й громи?*»⁴⁶. Що спричинило такий вибір перекладача, невідомо, проте, можливо, це саме той випадок, про який пише А. Ржиман: невідповідність національного культурного контексту.

Інший приклад посилання, яке важко передати саме через культурний контекст: у Шекспіра, як і в Пратчетта, знаком наближення чогось зловісного є поколювання у *великих пальцях*. У Бориса Тена ми читаємо: «В мене *пальці* засвербіли – Щось недобре прилетіло»⁴⁷. Перекладач додає уточнення, наближуючи текст до оригіналу, але втрачаючи контекст українського «Макбета»: «Ви визначили це за

⁴² Pratchett T. Wyrd Sisters. P. 25.

⁴³ Шекспір В. Макбет. С. 366.

⁴⁴ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 33.

⁴⁵ Pratchett T. Wyrd Sisters. P. 6.

⁴⁶ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 7.

⁴⁷ Шекспір В. Макбет. С. 389.

особливим відчуттям *великих пальців?* – нетерпляче спитала Маграт»⁴⁸. Тобто, вдаючись до точнішого відтворення оригіналу («великі пальці», а не пальці взагалі) автор зберігає саме англійський контекст, суттєвий для фрази Маграт, та не має змоги вставити цитату, додаючи примітку з коментарем, замінюючи, таким чином, алюзію на референцію до 1 сцени IV дії «Макбета». Додаючи пояснення про контекст, перекладач віддає перевагу форенізації.

При перекладі референції до «Сна літньої ночі» український перекладач стикається з аналогічною трудностю: слова Оберона з 1 сцени II дії комедії в українському перекладі Ю. Лисняка не містять згадки про місячне сяйво: "Oberon: I'll met by moonlight, proud Titania" («Не в добрий час, Тітаніє пихата!»⁴⁹). Тому опертя на українській переклад втрачає сенс, перекладачеві залишається тільки ретельно відтворити оригінал. Цікаво, що можна було б звернутися до версії Ярослава Городинського, яка точніше зберігає оригінал: «При місяці зла стріча, горда пані»⁵⁰. О. Белова, вочевидь, не підтримала стратегію О. Михельсона, та не звернулася до альтернативних версій перекладу комедії.

Розглядаючи приклад перекладу *бурлескної травестії*, зазначимо, що перекладач «Віщих сестер» послідовно спирається на український текст першоджерела. Тому «рецепт» відьомського зілля зазнає додаткових змін завдяки рядкам Бориса Тена. При цьому перекладач поєднує доместикацію з форенізацією, зберігаючи згадку про тритонів і василіска, наявних в оригіналі у Пратчетта, та вилучених у «Макбеті» в перекладі Бориса Тена, вочевидь через невідповідність поетичному розміру. При цьому О. Михельсон наслідує перекладацькій традиції Бориса Тена, коли той змінює зловісний приспів після слів Другої Відьми: «Хай кипить-шумує чан, Труйний хай іде туман!»⁵¹, тоді як у

⁴⁸ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 20.

⁴⁹ Шекспір В. Сон літньої ночі / пер. Ю. Лисняк. Шекспір В. Твори в 6 томах. Київ : Дніпро. 1986. Т. 2. С. 427.

⁵⁰ Шекспір У. Сон літньої ночі / пер. Я. Гординського. Львів : Рідна школа, 1927. С. 18.

⁵¹ Шекспір В. Макбет. С. 388.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

Шекспіра приспів залишається той самий три рази поспіль, і саме в тому вигляді його відтворює Террі Пратчетт: «Double, double toil and trouble; Fire burn, and cauldron bubble»⁵². Варіант приспіву за О. Михельсоном наведено вище.

Опис вставної п'єси в романі «Пані та панове», який ми кваліфікуємо як фрактальну пародію, також передається з відтворенням структури шекспірівського тексту та збереженням стилю першоджерела:

«Сон літньої ночі»: “Marry, our play is, The most lamentable comedy, and most cruel death of Pyramus and Thisby. <...> A very good piece of work, I assure you, and merry»⁵³. («Отже, ми гратимемо «Прежалісну комедію про страхітну люту смерть Пірама і Тізби» <...>Знаменита п'єса, можу запевнити, і дуже весела»⁵⁴).

«Пані та панове»: “That it's a beaut-iful story of the love of the Queen of the Fairies – that's you, Bestiality – <...> for a mortal man. Plus a hum-our-rus int-ter-lude with Comic Artisans...»⁵⁵. («...що це чарі-вна історія про кохання Королеви Фей – це ти Соддоме<...> і смертного чоловіка. Плюс гумо-ристична інтер-людія за участі Комедіантів у супроводі Камерної Музики»⁵⁶).

Щодо *стилізації*, перекладач «Віщих сестер» вдається до усталеного стилю української Шекспіріани, спираючись на вибір лексики та ритму мови. В сцені творчих пошуків Г'юла-драматурга, це більш, ніж доречно: «КОРОЛЬ. Що бачу я? Передо мною ~~качка~~ ніж-кинджал, спрямовано його від мене на мене ~~дзьобом~~ руків'ям у моїй руці? ПЕРШИЙ ВБИВЦЯ. Повірте, мій королю, це не так. Неправда ваша! ДРУГИЙ ВБИВЦЯ. Авжеж, мій пане, так воно і є. Ваша правда!»⁵⁷. Тут саме додана алюзія на кинджал з «Макбета». Аналогічно, стилізація мови Шекспіра передана в сцені репетиції акторів-аматорів у романі «Пані та Панове»: ”Good

⁵² Pratchett T. Wyrd Sisters. P. 134.

⁵³ Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream.

⁵⁴ Шекспір В. Сон літньої ночі. С. 423.

⁵⁵ Pratchett T. Lords and Ladies. P. 98–99.

⁵⁶ Пратчетт Т. Пані та панове. С. 109.

⁵⁷ Пратчетт Т. Віщі сестри. С. 276.

morrow, brothers, and wherehap do we whist this merry day?" said Carter the baker"⁵⁸. («Добриранок, браття, коли в нас не чудовий день? – продекламував пекар Візник»⁵⁹).

Переклад промовистих імен акторів-аматорів

Сцени роману «Пані та панове», де представлені репетиції акторів-аматорів, є розгорнутою послідовною пародією на аналогічні сцени «Сна літньої ночі». Важливою складовою цього пародійного елемента є промовисті імена персонажів, які Пратчетт змінює відповідно до своєї авторської стратегії. Тому передача промовистих імен перекладачем заслуговує на окремий розгляд. В нашому аналізі ми спираємося на засадничі принципи перекладу промовистих (значущих) імен, сформульованих М. Бережною: «При утворенні значущого імені перекладач повинен пам'ятати, що це своєрідний троп, рівнозначний певною мірою метафорі й порівнянню, який використовується в стилістичних цілях для характеристики персонажа чи соціального середовища. Значущі імена утворює автор із певною метою, спираючись на існуючі в ономастиці традиції й моделі. Тож перекладач і сам повинен дотримуватися певної традиції та спиратися на існуючі правила»⁶⁰. У випадку імен акторів-аматорів задача ускладнюється необхідністю збереження упізнаваності посилання до претексту в поєднанні з дотриманням авторської інтенції. Іронічний коментар перекладача акцентує увагу на іменах персонажів та доводить, що О. Белова усвідомлює багаторівневість своєї задачі: «На щастя для перекладачів, «професійних» прізвиськ в англійській мові не менше, ніж в українській, тож жодної гри

⁵⁸ Pratchett T. *Lords and Ladies*. P. 166.

⁵⁹ Пратчетт Т. *Пані та панове*. С. 179.

⁶⁰ Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв. *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. 2007. № 1. Т. 2. С. 62–67. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/9969/1/Berezhna.pdf;jsessionid=E67C2DD9C0F77B9DD7E9A719595A2EEF>.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

слів у цьому фрагменті немає – лише прямий переклад!»⁶¹. Порівняння імен наведено у таблиці 5.

Таблиця 5

«Сон літньої ночі»			«Пані та панове»		
Ім'я / прізвище персонажа		ремесло	Ім'я / прізвище персонажа		ремесло
оригінал.	переклад.		оригінал.	переклад.	
Peter Quince	Пітер Клинець	тесля (a carpenter)	Obidiah Carpenter	Обадія Теслюк	кравець, браконьєр, чистильник помийних ям (the tailor, poacher, cess-pit cleaner)
Nick Bottom	Нік Навій	ткач (a weaver)	Baker	Пекар	ткач (the weaver)
Francis Flute	Френсіс Дудка	міхоправ (a bellows-mender)	Weaver	Ткач	покрівельник (the thatcher)
Tom Snout	Том Носик	лудильник (a tinker)	Thatcher	Покрівельник	візник (the carter)
Robin Starveling	Робін Замірок	кравець (a tailor)	Tailor	Кравець	ткач (the weaver)
Snug	Гембель	столяр (a joiner)	Tinker	Мідник	мідник (the tinker)
			Carter	Візник	пекар (the baker)

З таблиці видно, що в Шекспіра промовисті прізвища, утворені від *атрибутив* ремесла, які відповідають роду занять їхніх носіїв, підкреслюючи належність до професії та соціальний статус: Peter *Quince* (a carpenter) / Пітер *Клинець* (тесля), – клинець є необхідним інструментом в роботі теслі, прізвище Пітера, по суті є прізвиськом, утвореним від назви атрибуту його професії. Шекспір наводить як професію, так і її деталь, що ставить ім'я персонажа в один смисловий ряд з його заняттям, акцентуючи на ремеслі «актора». Пратчетт пародіює підхід Шекспіра: його персонажі мають прізвища,

⁶¹ Ibid. С. 110.

що походять від назв ремесл, вони є ремісниками, але займаються іншими ремеслами (на приклад, Покрівельник є візником, а Візник – пекарем), єдиний збіг роду занять і прізвища тільки підсилює пародійний ефект: Обадія Теслюк, міський кравець, «а також бракон'єр широкого профілю, чистильник помийних ям, та, до певної міри, тесля; в останньому випадку його гаслом було “пара гвіздків, і все триматиметься”»⁶². Ремесла, перелічені Пратчеттом здебільшого збігаються з ремеслами у Шекспіра, проте прізвища, які мали б, відповідно до очікування читача, відображати ремесло носія, втратили первинний зміст та перетворилися на звичайні власні імена, про значення яких носії мови не замислюються. Коментарі до прізвищ ремісників ілюструє авторську інтенцію, демонструючи, як слово втрачає своє первинне значення. Авторська підсторінкова примітка розкриває додатковий сенс такої втрати значення (див. Таблицю 6), та своєю чергою є викликом в процесі перекладу промовистих імен.

Таблиця 6

<p>Well, it's like this... The Carter parents were a quiet and respectable Lancre family who got into a bit of a mix-up when it came to naming their children. First, they had four daughters, who were christened <i>Hope, Chastity, Prudence, and Charity</i>, because naming girls after virtues is an ancient and unremarkable tradition. Then their first son was born and out of some misplaced idea about how this naming business was done he was called <i>Anger Carter</i>, followed later by <i>Jealousy Carter, Bestiality Carter, and Covetousness Carter</i>. Life being what it is. Hope turned out to be a depressive. Chastity was enjoying life as a lady of negotiable</p>	<p>Тут така справа... Візники були тихим і поважним ланкрським подружжям, але коли дійшло до того, щоби називати дітей, вони все наплутали. Перших чотирьох доньок вони охрестили відповідно <i>Надія, Скромність, Обережність</i> і <i>Благочинність</i>, оскільки називати дівчаток на честь усяляких чеснот — поширена старовинна традиція. А потому народився їхній перший син, і через якесь перекручене уявлення про формування імен його назвали <i>Візник Злість</i>. Поступово до нього приєдналися <i>Візник Заздрість, Візник Соддом</i> і <i>Візник Хтивість</i>. Життя — складна штука. Надія страждала від депресій; Скромність, навпаки, насолоджувалась життям в Анк-</p>
---	---

⁶² Ibid. С. 109.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

affection in Ankh-Morpork, Prudence had thirteen children, and Charity expected to get a dollar's change out of seventy-five pence – whereas the boys had grown into amiable, well-tempered men, and Bestiality Carter was, for example, very kind to animals ⁶³ .	Морпорку, і при розрахунку тарифів на її прихильність припускався розумний торг; в Обережності було 13 дітей, а Благочинність за копійку могла загризти. Натомість усі хлопчики вирости в приємних чоловіків із добрим характером. Соддом Візник, наприклад, дуже добре ставився до тварин. – Прим. Авт. ⁶⁴
---	--

Як видно з таблиці, імена, що означають людські чесноти (англ. Екв. «trait names»), «основою для творення яких була характерна особиста позитивна ознака, що виділяє людину з її оточення»⁶⁵, відбиваються у житті їхніх носіїв у спотвореному вигляді, через обернення (Благочинність – скнара) або гротескную гіперболізацію (содомський гріх, скотолозство – добре ставлення до тварин) однієї зі складових ключового концепту. Втрата первинного значення слів призводить до руйнації горизонту очікування, метонімічне викривлення одного з похідних значень слова, що мало означати чесноту, призводить до протилежної поведінки персонажа. Таким чином, перекладач ретельно передає «прямим перекладом» всі обернені промовисті імена, які вводить в роман Пратчетт.

Значущість роботи перекладача з наведеними уривками заснована на одній із ключових тез роману «Пані та панове»: спотворення та забуття первинних значень слів: "The thing about words is that meanings can twist just like a snake, and if you want to find snakes look for them behind words that have changed their meaning"⁶⁶ («Слова мають таку особливість, що їхні сенси можуть перекручуватися, мов ті змії, і, якщо вам треба знайти змії, то шукайте їх позаду слів, що змінили своє значення»⁶⁷). Цей авторський коментар Пратчетт вводить після того, як розкриває істину сутність ельфів,

⁶³ Pratchett T. Lords and Ladies. P. 100.

⁶⁴ Пратчетт Т. Пані та панове. С. 111.

⁶⁵ Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка. 1966. С. 33.

⁶⁶ Pratchett T. Lords and Ladies. P. 163.

⁶⁷ Пратчетт Т. Пані та панове. С. 177.

порівнюючи слова, якими їх – загарбників та володарів ілюзій – називали первинно, і те, як змінилися значення слів з часом, коли небезпека вторгнення минула. Таким чином, фрагмент з промовистими іменами, які втрачають своє первинне значення, логічно передує ключовому висновку роману, підтримує його промовистим прикладом. І, відповідно, точність його перекладу набуває особливого значення, а іронічний коментар перекладача додатково акцентує на ньому увагу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження

Таким чином, порівнявши стратегії та підходи О. Михельсона та О. Белової до двох романів Террі Пратчетта, заснованих на шекспірівському інтертексті, ми приходимо до висновку, що робота над проектом відбувається в контексті української традиції, підтримує інтертекстуальну взаємодію постмодерних текстів Пратчетта й української шекспіріани, вводить романи про Дискосвіт в український культурний контекст та апелює до білого знання української аудиторії. Звісно, не всі інтертекстеми відгукуються в українського читача тією ж мірою, як в читача англійського, але це закономірно, й багаторівневість алюзій і референцій Пратчетта апелює до різних кіл читачів.

Пріоритетне й послідовне оперття перекладачів на канонічні українські переклади Шекспіра зумовлює тяглість стратегії та гарантує ефект впізнаваності першотексту. Поруч з тим, перекладачі подекуди змушені відступати від стратегії доместикації, коли українській переклад не відповідає акцентам та змісту оригінальних інтертекстуальних фрагментів у Пратчетта. Таким чином, стратегія форенізації проявляється у прямому перекладі фрагмента та втрати зв'язку з українським перекладом претексту. Така гнучкість стратегій перекладачів доводить вірність тексту романів Террі Пратчетта, намагання як найточніше передати особливості його авторського стилю.

Використання приміток перекладача, якими рясніють роботи як О. Михельсона, так і О. Белової, спрямоване на

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

якнайширше розкриття особливостей стилю Террі Пратчетта. Проте, неможливо не помічати і того, що такі примітки подекуди ускладнюють сприйняття тексту та порушують комфорт читача. Водночас, наявність як схвальних, так і критичних відгуків на такий елемент перекладацької стратегії свідчить про те, що загалом читацька рецепція перекладу циклу про Дискосвіт досить сприятлива. Чому сприяє також і значна тяглість обраної перекладацької стратегії, адже навіть при заміні перекладача, підхід до авторського стилю зберігається та підсилюється роботою редактора.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на поширення аналізу інтертекстуальних прийомів, зокрема, шекспірівського інтертексту, з точки зору поглиблення рівня читацького сприйняття: від найпопулярніших цитат та алюзій, які були розглянуті в цій роботі, до таких, які не завжди помітні пересічному читачеві.

Надскладний перекладацький проєкт, серія романів про Дискосвіт, є значним внеском у школу українського перекладу, прикладом вдалого балансу стратегій доместикації та форенізації, завдяки яким творчість Террі Пратчетта вписується в контекст української культури, зокрема і завдяки апелюванню до української Шексперіани.

Список літератури:

- Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв. *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. 2007. № 1. Т. 2. С. 62–67.
URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/9969/1/Berezhna.pdf;jsessionid=E67C2DD9C0F77B9DD7E9A719595A2EEF>.
- Бойко О. О. Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі : дис ... док. філос. за спец. 035 Філологія. Одеса, 2021.
- Канчура Є. Моделювання текстуалізованого світу в романах-фентезі Террі Пратчетта : дисертація ... канд. філол. наук: 10.01.04. Миколаїв, 2012.
- Канчура Є., Біляк І. Дискурс постмодернізму в урбаністичних романах Террі Пратчетта. *Теоретичні та прикладні засади вивчення дискурсу*: кол. мон. Житомир : Житомирська політехніка, 2020. С. 61–84.
- Маслова Д. А., Канчура Є. О. Шекспірівський інтертекст в романі «Пані та панове» Террі Пратчетта: виклики українського перекладу. *Тези Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції здобувачів вищої освіти і молодих*

учених, присвяченої Дню науки. м. Житомир, 16–20, 26 травня 2022 року. Житомир : «Житомирська політехніка», 2022. С. 520–521.

Пратчетт Т. Віщі сестри / пер. О. Михельсона. Львів : ВСЛ, 2018.

Пратчетт Т. Пані та панове / пер. О. Белової. Львів : ВСЛ, 2020.

Редько Ю. К. Сучасні українські прізвиська. Київ : Наукова думка, 1966.

Стріха М. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням. Київ : Дух і літера, 2020.

Сюта Г. М. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття. Київ : КММ, 2017. 384 с.

Таємниці «Дискосвіту», або Як твориться серія видань Террі Пратчетта українською. 19.09.2017. *Блоги Видавництва Старого Лева*, URL: <https://starylev.com.ua/news/tayemnyci-dyskosvitu-abo-yak-tvorytsya-seriya-vydan-terri-pratchetta-ukrayinskoou>.

Шекспір В. Макбет / пер. Бориса Тена. *Шекспір В. Твори в 6 томах*. Київ : Дніпро. 1986. Т. 5. С. 344–415.

Шекспір В. Монолог Гамлета «Бути чи не бути» / переклад О. Тільної. URL: <https://dovidka.biz.ua/gamlet-buti-chi-ne-buti/>.

Шекспір В. Сон літньої ночі / пер. Ю. Лисняк. *Шекспір В. Твори в 6 томах*. Київ : Дніпро. 1986. Т. 2. С. 414–476.

Шекспір В. Як вам це сподобається / пер. О. Мокровольського. *Шекспір В. Твори в 6 томах*. Київ : Дніпро. 1986. Т. 4. С. 89–170.

Шекспір У. Сон літньої ночі / пер. Я. Гординського. Львів : Рідна школа, 1927.

Ali Abdullah Mahmood, Abdellatif K. Translation of Parodies in Terry Pratchett's Witches Abroad and Wyrd Sisters into German. *J. J. Appl. Sci.* 2010. Vol. 12, No. 1.

«Do You Consider Yourself a Postmodern Author?» : Interviews with Contemporary English Writers. Münster : Lit, 1999. P. 173–200.

Miller F. Terry Pratchett: The Soul of Wit. *Contemporary Literary Criticism*. Vol. 197. Farmington Hills, Mich. : Thomson Gale, 2004.

Miller J. Terry Pratchett's Literary Tryst with Shakespeare's Macbeth: A Postmodernist Reading with a Humanist Guide. *Outstanding Honors Theses*. 2011. 19. URL : https://digitalcommons.usf.edu/honors_et/19.

Noone K. Shakespeare in Discworld: Witches, Fantasy, and Desire. *Journal of the Fantastic in the Arts*. 2010. Vol. 21, no. 1 (78). P. 26–40.

Osypenko Z., Kanchura Ye. Translating Allusions to Macbeth into Ukrainian: a case Study of Wyrd Sisters by Terry Pratchett. *Current Trends in Young Scientists' Research: VII All Ukrainian Scientific and Practical Conference* (April 16, 2020). Zhytomyr : Zhytomyr Polytechnic State University, 2020. P. 159–163.

Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. Nathan Université, 2002.

Pratchett T. Lords and Ladies. New York : Harper Torch, 2002.

Pratchett T. Wyrd Sisters. London : Corgy Books, 1989.

Rzyman A. The Intertextuality of Terry Pratchett's Discworld as a Major Challenge for the Translator. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2017.

VI. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

Tringham D. Allusions and Cultural References: Translator Solutions in the Finnish Translation of Terry Pratchett's 'Reaper Man'. MikaEL, Kääntämisen ja tulkkausten tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. 2014. Vol. 8, P. 170–183.

Shakespeare W. A Midsummer Night's Dream. *Shakespeare Home Page*. URL: <http://shakespeare.mit.edu/midsummer/index.html>.

Shakespeare W. The Tragedy of Macbeth. *Shakespeare Home Page*. URL: <http://shakespeare.mit.edu/macbeth/full.html>.

References:

Berezhna M. V. Trynadtsiat etapiv perekladu vlasnykh imen ta nazv. Visnyk SumDU. Seriia Filolohiia. 2007. № 1. T. 2. S. 62–67.
URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/9969/1/Berezhna.pdf;jsessionid=E67C2DD9C0F77B9DD7E9A719595A2EEF>.

Boiko O. O. Realizatsiia katehorii intertekstualnosti v khudozhnomu dyskursi fentezi : dys ... dok. filos. za spets. 035 Filolohiia. Odesa, 2021.

Kanchura Ye. Modeliuvannia tekstualizovanoho svitu v romanakh-fentezi Terri Pratchetta : dysertatsiia ... kand. filol. nauk: 10.01.04. Mykolaiv, 2012.

Kanchura Ye., Biliak I. Dyskurs postmodernizmu v urbanistychnykh romanakh Terri Pratchetta. Teoretychni ta prykladni zasady vyvchennia dyskursu: kol. mon. Zhytomyr : Zhytomyrska politekhnika, 2020. S. 61–84.

Maslova D. A., Kanchura Ye. O. Shekspirivskiy intertekst v romani «Pani ta panove» Terri Pratchetta: vyklyky ukrainskoho perekladu. *Tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi online-konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh uchenykh, prysviachenoj Dniu nauky*: m. Zhytomyr, 16–20, 26 travnia 2022 roku. Zhytomyr : «Zhytomyrska politekhnika», 2022. S. 520–521.

Pratchett T. Vishchi sestry / per. O. Mykhelsona. Lviv : VSL, 2018.

Pratchett T. Pani ta panove / per. O. Bielovoi. Lviv : VSL, 2020.

Redko Yu. K. Suchasni ukrainski prizvyshcha. Kyiv : Naukova dumka. 1966.

Strikha M. Ukrainskyi pereklad i perekladachi: mizh literaturoiu i natsiietvoreniam. Kyiv : Dukh i litera, 2020.

Siuta H. M. Tsyatnyti tezaurus ukrainskoi poetychnoi movy KhKh stolittia. Kyiv : KMM, 2017. 384 s.

Taiemnyi «Dyskosvitu», abo Yak tvorytsia seriia vydan Terri Pratchetta ukrainskoiu. 19.09.2017. *Blohy Vydavnytstva Staroho Leva*, URL: <https://starylev.com.ua/news/taiemnyi-dyskosvitu-abo-yak-tvorytsya-seriya-vydan-terri-pratchetta-ukrayinskoyu>.

Shekspir V. Makbet / per. Borysa Tena. Shekspir V. Tvory v 6 tomakh. Kyiv : Dnipro. 1986. T. 5. S. 344–415.

Shekspir V. Monoloh Hamleta «Buty chy ne buty» / pereklad O. Tilnoi. URL: <https://dovidka.biz.ua/gamlet-buti-chi-ne-buti/>.

Shekspir V. Son litnoi nochi / per. Yu. Lysiak. *Shekspir V. Tvory v 6 tomakh*. Kyiv : Dnipro. 1986. T. 2. S. 414–476.

Shekspir V. Yak vam tse spodobaietsia / per. O. Mokrovolskoho. *Shekspir V. Tvory v 6 tomakh*. Kyiv : Dnipro. 1986. T. 4. S. 89–170.

Shekspir U. Son litnoi nochi / per. Ya. Hordynskoho. Lviv : Ridna shkola, 1927.

Ali Abdullah Mahmood, Abdellatif K. Translation of Parodies in Terry Pratchett's *Witches Abroad* and *Wyrd Sisters* into German. *J. J. Appl. Sci.* 2010. Vol. 12, No. 1.

«Do You Consider Yourself a Postmodern Author?»: Interviews with Contemporary English Writers. Münster : Lit, 1999. P. 173–200.

Miller F. Terry Pratchett: The Soul of Wit. *Contemporary Literary Criticism*. Vol. 197. Farmington Hills, Mich. : Thomson Gale, 2004.

Miller J. Terry Pratchett's Literary Tryst with Shakespeare's *Macbeth*: A Postmodernist Reading with a Humanist Guide. *Outstanding Honors Theses*. 2011. 19. URL : https://digitalcommons.usf.edu/honors_et/19.

Noone K. Shakespeare in Discworld: Witches, Fantasy, and Desire. *Journal of the Fantastic in the Arts*. 2010. Vol. 21, no. 1 (78). P. 26–40.

Osyenko Z., Kanchura Ye. Translating Allusions to *Macbeth* into Ukrainian: a case Study of *Wyrd Sisters* by Terry Pratchett. *Current Trends in Young Scientists' Research: VII All Ukrainian Scientific and Practical Conference* (April 16, 2020). Zhytomyr : Zhytomyr Polytechnic State University, 2020. P. 159–163.

Piegay-Gros N. Introduction à l'intertextualité. Nathan Université, 2002.

Pratchett T. *Lords and Ladies*. New York : Harper Torch, 2002.

Pratchett T. *Wyrd Sisters*. London : Corgy Books, 1989.

Rzyman A. The Intertextuality of Terry Pratchett's *Discworld* as a Major Challenge for the Translator. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2017.

Tringham D. Allusions and Cultural References: Translator Solutions in the Finnish Translation of Terry Pratchett's 'Reaper Man'. *MikaEL, Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu*. 2014. Vol. 8, P. 170–183.

Shakespeare W. *A Midsummer Night's Dream*. *Shakespeare Home Page*. URL: <http://shakespeare.mit.edu/midsummer/index.html>.

Shakespeare W. *The Tragedy of Macbeth*. *Shakespeare Home Page*. URL: <http://shakespeare.mit.edu/macbeth/full.html>.